УДК 373.5.015.31:172.15

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ (НА ПРИКЛАДІ ХОРТИНГУ)

З. Діхтяренко,
м. Київ

Ключові слова: *виховання патріотизму, молодші школярі, хортинг, тренер-викладач із хортингу, завдання патріотичного виховання, форми та методи патріотичного виховання, виховання дітей у сім'ї; систематична та цілеспрямована робота.*

Ключевые слова: *воспитание патриотизма, младшие школьники, хортинг, тренер-преподаватель хортинга, задача патриотического воспитания, формы и методы патриотического воспитания, воспитания детей в семье; систематическая и целенаправленная работа.*

Key words: *education of patriotism, junior schoolchildren, horting, coach-teacher of horting, tasks of patriotic education, forms and methods of patriotic education, education of children in family, systematic work.*

Постановка проблеми. Виховання у молодого покоління почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції нині визнано проблемою загальнодержавного масштабу [7, с. 4]. Вона перекликається з основними завданнями сучасної школи: збереження та зміцнення здоров'я школярів; формування у підростаючого покоління здорового способу життя; виховання почуття патріотизму, любові до Вітчизни, своїх рідних, свого народу, його історії, культурних й історичних цінностей, високої свідомості та поваги до Конституції та Законів України; визначення в суспільстві своєї ролі та місця, як українця-патріота; формування мотивації щодо підготовки себе до захисту своєї держави та служби в Збройних силах України, інших військових формуваннях. Тим паче, що ці завдання зумовлюють безпечну пріоритетність сучасним суспільним викликам та соціальним змінам в Україні. Значним ресурсом щодо вирішення зазначених завдань у сфері сучасної освіти сприяють тренування хортингом у процесі позакласної роботи. Адже, національний вид спорту України – хортинг має основну мету – охоплення оздоровчим рухом усіх верств населення України від маленьких дітей до людей літнього віку, популяризація й підвищення ролі фізичної культури та спорту, патріотичне виховання, залучення дітей та юнацтва до здорового способу життя, відвернення їх від шкідливих звичок, виховання особистості в дусі добропорядності, патріотизму та любові до своєї Батьківщини [1–7].

Існує низка нових досліджень, що присвячені певним аспектам патріотичного виховання, військово-патріотичного виховання засобами фізкультурно-масової роботи: дослідження основ туристсько-краєзнавчої діяльності (В. Вербицький, Г. Пустовіт, Т. Троценко та інші); організації краєзнавчо-пошукової роботи (М. Соловей); проведення військово-патріотичних спортивних ігор (Е. Єрьоменко, Г. Коломоєць, В. Тимченко); походів місцями бойової та спортивної слави українського народу (М. Зубалій, М. Тимчик); організації спортивних змагань на призи учасників бойових дій (К. Жукотинський та інші).

Аналіз психолого-педагогічних і спортивних джерел засвідчує, що на сьогодні накопичено чималий досвід патріотичного та військово-патріотичного виховання школярів, однак проблема виховання патріотизму у молодших школярів (на прикладі хортингу) не була досліджена, а феномени „виховання патріотизму" та „хортинг" – є досить актуальними. Цей факт пояснюється тим, що в сучасних дисертаційних дослідженнях поняття „хортинг" ще не зустрічалося, так як національний вид спорту України – хортинг – офіційно визнаний Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту до Дня Незалежності України лише у 2009 році (наказ № 3000 від 21 серпня

[illegible] р.). Але з появою цього офіційного документа скоординовано теми дисертаційних досліджень тренерів із хортингу відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Інституту проблем виховання НАПН України та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні [1; 5].

Мета статті – розкрити, як тренування з хортингу, національного виду спорту України, впливають на виховання патріотизму у молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. У Державній національній програмі „Освіта" („Україна XXI століття"), Національній програмі патріотичного виховання громадян, розвитку духовності, Законах України „Про освіту", „Про загальну середню освіту", Національній доктрині розвитку освіти, Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту, Концепції національно-патріотичного виховання молоді, Концепції фізичного виховання в системі освіти України, Концепції патріотичного виховання учнівської молоді, Концепції громадського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді та в інших нормативних документах як стратегічні визначаються завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України як світоглядного чинника [7, с. 4].

Теоретичні основи патріотичного виховання глибоко висвітлені у працях І. Беха, М. Баки, Е. Єрьоменка, К. Журби, Ю. Завалевського, О. Захаренка, М. Зубалія, П. Ігнатенка, В. Киричок, Б. Кобзаря, А. Макаренка, В. Новосельського, Ю. Руденка, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, В. Третякова, В. Фарфоровського, К. Чорної, Т. Шашла та інших. У роботах цих авторів зазначається, а подекуди й наголошується, що патріотизм є однією з найважливіших рис кожного громадянина, закріплених віками та тисячоліттями. Це поняття передбачає любов до Батьківщини, свого народу, рідної землі; сприяння розвитку України як суверенної, правової, демократичної і соціальної держави; готовність відстоювати її незалежність і захищати від ворогів. Будучи інтегрованою якістю особистості, патріотизм охоплює емоційно-моральне й дієве ставлення до себе як патріота рідної землі, своєї нації, матеріальних та духовних надбань Української держави. Патріотизм – це звичайний моральний стан життя людини, що проявляється не лише в незвичайних ситуаціях, а й у повсякденному виконанні особистістю своєї роботи, яка приносить користь і людині, і суспільству. Отже, суб'єктом – носієм патріотизму – є сама людина. Завдяки її творчої праці, любові, відданості розвивається почуття патріотизму [1–4; 6; 7].

У педагогічному словнику М. Ярмаченка поняття „патріотизм" (грец. patre – батьківщина) тлумачиться, як суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людей до своєї країни, яке виявляється в певних діях і складному комплексі суспільних почуттів, що звичайно називається любов'ю до Батьківщини. Любов до Вітчизни включає: піклування про державні інтереси та історичну долю країни й готовність заради них до самопожертви; вірність Вітчизні, що бореться з ворогами; гордість соціальними та культурними досягненнями своєї країни; співчуття до страждання народу і негативне ставлення до соціальних пороків суспільства; повага до історичного минулого Вітчизни, і успадкування від нього традицій; прив'язаність до місця проживання (до міста, села, області, країни в цілому). Всі ці прояви патріотизму знайшли відображення в моральній свідомості людства, і в змісті різних моральних вимог. Саме тому патріотизм і є одним із принципів моралі. У періоди великих історичних потрясінь патріотичні почуття в нас різко загострюються. Виховання патріотизму в підростаючого покоління – одне з найважливіших завдань усієї системи освіти та виховання [8, с. 356].

Звертаємо увагу на той факт, що поняття „виховання" трактується у широкому аспекті різних наук: педагогіка, психологія, соціологія, філософія.

Різні тлумачення цього поняття описав В. Ягупов: для визначення виховної діяльності у більшості європейських мов використовували слово латинського походження – educatio: у французькій – education, в італійській – educazione, іспанській – educacyn, у німецькій – erziehung, польській – edukacia і wychowania і т. ін. В українській мові воно походить від слова „chovati" – ховати, вирощувати. Спочатку це слово вживалося в українській народній педагогіці у значенні „оберігати (ховати) дитя від небезпеки", а згодом почало означати „вирощувати дітей, навчати правил доброї поведінки" [9, с. 422].

Важливими для науковців, тренерів-прак-

тиків є визначення цього поняття, запропоновані Н. Волковою, А. Кузьмінським, В. Омеляненком, М. Фіцулою, М. Ярмаченком, які розглядають „виховання" в різних аспектах, таких як: соціально і педагогічно організований процес формування людини як особистості; складний і багатогранний процес формування особистості, створення оптимальних умов для фізичного, психічного і соціального розвитку; один із чинників, під впливом якого здійснюється розвиток дитини; конкретно-історичне явище; соціалізація; цілеспрямована діяльність та ін.

Авторський колектив (І. Бех, К. Журба, В. Киричок, Г. Назаренко, К. Чорна, І. Шкільна) навчально-методичного посібника „Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін", на основі різних джерел, теоретично обґрунтовують сутність поняття „виховання патріотизму у підростаючого покоління", що залежить від природних, соціальних, культурно-освітніх та інших факторів. Їх об'єктивне врахування і науково обґрунтоване використання у виховній діяльності у поєднанні зі свободою особистості, демократією, гуманізмом і правовою державою відповідає вимогам антропоцентризму. Тому становим хребтом національного виховання має бути виховання національно свідомого громадянина-патріота, гуманіста і демократа. Українські науковці звертають увагу на „сучасне патріотичне виховання", якому має бути певною мірою властива випереджувальна роль у демократичному процесі. Воно мусить стати засобом відродження національної культури, припинення соціальної деградації, стимулом пробудження таких моральних якостей, як совість, людяність, почуття власної гідності; засобом самоорганізації, особистісної відповідальності; гарантом громадянського миру і злагоди у суспільстві.

На основі різних тлумачень І. Бех, К. Журба, В. Киричок, Г. Назаренко, К. Чорна, І. Шкільна визнають незаперечним фактом обґрунтування „мети патріотичного виховання – становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу і забезпечувати її національну безпеку, знати свої права й обов'язки, цивілізовано відстоювати їх, сприяти єднанню українського народу, громадянського миру й злагоді у суспільстві" [8, с. 12-15].

Слово „хортинг" походить від назви відомого та славетного острова Хортиця, де була розташована Запорозька Січ, яка відіграла прогресивну роль в історії українського народу. На основі дослідження історичних джерел, любові до Батьківщини, відтворення, збереження та зміцнення козацько-лицарських чеснот, традицій, відображення у мистецтві оздоровчих, бойових, культурних, військово-патріотичних традицій Запорозької Січі тощо й виник національний вид спорту України – хортинг.

Сучасний український хортинг – це універсальна система змішаного єдиноборства, яка втілила у собі найбільш ефективні та дієві прийоми спортивних і прикладних єдиноборств та бойових мистецтв. Виховна й філософська основа хортингу – здоровий спортивний дух людини та славні традиції козаків Запорозької Січі. Хортинг як бойове мистецтво означає засіб досягнення перемоги над озброєним противником і однією з його методик є вид боротьби без зброї, що рівноцінно боротьбі неозброєним способом.

Сучасники не без підстав асоціюють слово „хортинг" із островом Хортиця, на якому існувало лицарство та самопожертва, відвага й виховання могутніх і вольових чоловіків. Саме тому спортивне єдиноборство „хортинг" символічно названо на честь місця проведення давніх козацьких двобоїв – „хорту", в який вони збиралися для виявлення найсильніших, і на честь найбільшого на Дніпрі острова Хортиця – сакрального центру і колиски козацької доблесті Запорозької Січі.

Хортинг як національний вид спорту України швидко знайшов визнання не тільки на теренах нашої країни, а й у 26 країнах світу (станом на 1 січня 2014 р.): в Україні, Російській Федерації, Грецькій Республіці, Грузії, Республіці Куба, Республіці Туркменістан, Литовській Республіці, Сполучених Штатах Америки, Китайській Народній Республіці, Федеративній Республіці Німеччина, Сполученому Королівстві Великобританія, Франції, Словацькій Республіці, Угорщині, Бангладеш, Ісламській Республіці Іран, Республіці Білорусь, Італійській Республіці, Республіці Польщі, Естонській Республіці, Палестині, Азербайджанській Республіці, Народній Демократичній Республіці Алжир, Республіці Туніс, Узбекистані, Республіці Молдова.

Ідея відродження хортингу, комплексної системи самовдосконалення особистості, заснованої на фізичному, морально-етичному та духовному вихованні, пов'язана з віковічною роллю давніх народних традицій, що передавалися від покоління до покоління. Засновники Української федерації хортингу (УФХ) Е. Єрьоменко, І. Косинський, Д. Лісовий, С. Лохманов, О. Нетребко, О. Плотніков, В. Севрюков через сучасний хортинг як комплексну систему самовдосконалення особистості шляхом фізичного, морально-етичного та духовного виховання, що успадкувало давні народні традиції

[illegible] етнічних груп і народностей, які населяли [illegible] Хортиця, відроджують ідеї оздоровчих, [illegible] культурних і військово-патріотичних [illegible] козаків Запорозької Січі. Значення [illegible] для всебічного розвитку та виховання [illegible] особистості, для тренерів і їх вихованців, педагогів і батьків юних хортингістів, тобто для всіх прихильників цього молодого виду спорту розкривається у фундаментальних працях О. Гречаного, Е. Єрьоменка, О. Кузіна, К. Кузнєцова, В. Куленка, М. Куцкіра, О. Нетребка, О. Сичаренка, А. Орлової, О. Семигала та ін. У цих працях грунтовно досліджується історія становлення та розвитку хортингу як національного виду спорту України; його світоглядні засади та філософське підґрунтя як виду бойового мистецтва; завдання та зміст фізичного виховання дітей і молоді засобами хортингу; форми і методи організації та контролю щодо різних типів занять; виховний потенціал хортингу; підготовка, опосередкована та безпосередня участь у змаганнях спортсменів, тренерів, суддів; організація та проведення спортивних заходів з хортингу; популяризація і пропаганда здорового способу життя людей різних вікових категорій засобами хортингу; військово-патріотичні програми та прикладний хортинг; військово-патріотичне виховання учнів у процесі занять хортингом тощо [1; 5].

З вересня 2014 року національний вид спорту України – хортинг – рекомендований Міністерством освіти і науки України до програми фізичної культури у загальноосвітніх навчальних закладах. Він сприятиме залученню дітей та юнацтва до здорового способу життя через відродження українських бойових традицій, відверненню їх від шкідливих звичок, підвищенню ролі фізичної культури та спорту, а також патріотичному та духовному вихованню школярів у дусі добропорядності, справедливості, патріотизму та любові до своєї Батьківщини [5].

У листопаді 2014 року розпочата дослідно-експериментальна робота за темою „Стратегія Патріот: Хортинг – мистецтво перемоги" на базі загальноосвітніх навчальних закладів України. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України затверджено терміни здійснення контролю за ходом дослідно-експериментальної роботи (вересень 2014 р. – червень 2018 р.).

Нормативно-правовою та теоретико-методологічною основою дослідно-експериментальною роботою Національної освітньої стратегії для учнівської молоді „Хортинг-патріот" є закони України „Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки", „Про освіту", „Про загальну середню освіту", „Про захист персональних даних", Національна доктрина розвитку освіти, Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України (№ 1392 від 23 листопада 2011 р.), Програма співпраці між Міністерством освіти і науки України та Національною академією педагогічних наук України, Календарний план спортивних заходів Української федерації хортингу, затверджений Міністерством молоді та спорту України.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України затверджено організаційно-кадрове забезпечення дослідно-експериментальної роботи: науковий керівник Т. Пушкарьова, автор проекту Е. Єрьоменко, наукові консультанти І. Бех, В. Оржеховська, В. Івашковський.

У зв'язку із оновленням змісту та технологій патріотичного виховання у загальноосвітніх школах із учнями початкових класів, тренер-викладач хортингу проводить відповідну роботу з батьками дітей, які відвідують заняття, а саме: батькам роз'яснюються основні завдання патріотичного виховання учнів 1–4 класів; їх теоретично ознайомлюють із основними методами військово-патріотичного виховання в системі хортингу; батьків залучають до участі у роботі гуртків із хортингу: в організації позакласної та позашкільної роботи у проведенні спортивних змагань, навчально-методичних і кваліфікаційних семінарів, походів, екскурсій, патріотичних і військово-патріотичних ігор, бесід із учнями на патріотичні теми, різноманітних форм спільної пошукової та творчої діяльності й надання допомоги в керівництві гуртком тощо.

Різноманітні професійні знання та вміння батьків, їхні захоплення, переконання за вмілого педагогічного керівництва з боку тренера-викладача з хортингу допоможуть збагатити як фізкультурно-оздоровчу, так і патріотичну й військово-патріотичну роботу з учнями. Тому батькам рекомендуються такі форми та методи патріотичного та військово-патріотичного виховання дітей у сім'ї, як: ознайомлення дітей із сімейними бойовими та трудовими традиціями; читання та обговорення з дітьми книг на військово-патріотичну тематику; заохочення дітей до волонтерської роботи; бесіди про героїчні подвиги українського народу; спільний перегляд героїко-патріотичних фільмів, телевізійних передач; заохочення дітей до участі в догляді за пам'ятниками та могилами воїнів, надання допомоги інвалідам війни; розвиток інтересу до військової професії та служби у Збройних силах України; моральна підтримка в поліпшенні результатів із хортингу, загального здоров'я, фізичної підготовки та загартування

дітей.

Досвід роботи передових організацій, клубів, гуртків і секцій хортингу показує, що патріотичне та військово-патріотичне виховання учнів у дусі постійної готовності до захисту своєї Вітчизни слід проводити систематично, цілеспрямовано й наполегливо. Для цього розроблена відповідна система вправ та елементів прикладної фізичної підготовки хортингу. Методика викладання прикладних елементів хортингу передбачає: визначення рівнів фізичної підготовленості учнів; розучування та виконання вправ на розвиток сили, швидкості, витривалості; спортивні, українські рухливі, патріотичні, військово-патріотичні та військово-прикладні ігри; основи самозахисту; самостраховку; підвідні та підготовчі вправи; поняття про необхідну самооборону, захист від ударів рукою, ногою; нанесення ударів, захвати, звільнення від захватів; розучування елементів хортингу; захист від раптового нападу; тренування у виконанні базової спортивної та прикладної техніки хортингу; прийоми боротьби з декількома противниками; прийоми відновлення та лікування при небезпечних ураженнях і пораненнях [1; 5].

Таким чином, можна зробити наступні **висновки:**

1. Проблема виховання патріотизму у молодших школярів (на прикладі хортингу) не була досліджена, але феномени „виховання патріотизму" та „хортинг" є досить актуальними, хоча існує ряд досліджень, присвячених певним аспектам патріотичного виховання засобами фізкультурно-масової роботи.

2. Виховання у молодого покоління почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції нині визнано проблемою загальнодержавного масштабу [7, с. 4].

3. Перераховані напрями роботи тренера-викладача хортингу з батьками дітей, які відвідують заняття; форми та методи патріотичного виховання дітей у сім'ї; відповідна система вправ та елементів прикладної фізичної підготовки хортингістів, що слід проводити систематично, цілеспрямовано та наполегливо.

Список використаних джерел

1. Єрьоменко Е. А. Хортинг – національний вид спорту України : методичн. посібник / Е. А. Єрьоменко. – К. : Паливода А. В., 2014. – 1064 с.

2. Ігнатенко П. Р. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспект / П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний, Н. І. Косарєва, Л. В. Крицька. – К. : ІЗМН, 1997. – 252 с.

3. Новосельський В. Ф. З досвіду військово-патріотичної роботи в школі (методичний лист) / В. Ф. Новосельский. – К. : Рад. школа, 1970. – 72 с.

4. Основи національного виховання : концептуальні положення / В. Г. Кузь, Ю. Д. Руденко, З. О. Сергійчик та ін. [за ред. В.Г. Кузя та ін.]. – К. : Інформ. вид. центр „Київ", 1993. – 152 с.

5. Офіційний сайт Української національної федерації хортингу. Федерація твоєї Батьківщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.horting.org.ua.

6. Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 517 с.

7. Руденко Ю. Козацько-лицарське виховання учнівської і студентської молоді : монографія / Ю. Руденко, Ю. Мельничук. – К., 2011. – 415 с.

8. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін: навчально-методичний посібник / авт. кол.: І. Д. Бех, К. О. Журба, В. А. Киричок та ін. – К. : Пед. думка. – 2011. – 240 с.

9. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
І ЗМІСТУ ОСВІТИ

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЗБІРНИК

ВИПУСК 83

Частина 1

«Агроосвіта»
2015

Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2015. – Вип. 83. – 224 с.

Для викладачів, аспірантів, науковців і керівних працівників освіти та навчальних закладів.

Редакційна колегія:

Ю.М. Коровайченко (в.о. головного редактора),
Ю.В. Їжженко (відповідальний секретар),
М.І. Жалдак, Б.Г. Кременівський, В.І. Луговий, О.І. Леута, О.І. Ляшенко,
М.Ф. Степко, В.В. Олійник, І.Ф. Прокопенко, В.О. Радченко, М.Б. Євтух,
А.С. Чайковський, Д.В. Чернілевський, Й. Польтуржискі, Н.І. Шевченко

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.
Автори несуть повну відповідальність за опублікований матеріал.
Рекомендовано до друку вченою радою Інституту інноваційних технологій і змісту освіти.
Видання зареєстровано в Міністерстві юстиції України
Свідоцтво Серія КВ № 12814-1698Р від 01.06. 2007 р.
Збірник включено до переліку наукових видань ВАК України, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних досліджень з педагогічних наук (Постанова № 1-05/2 від 26.01.2011 р.)

Адреса редакції: 03035, м. Київ, вул. Митрополита Василя Липківського, 36
тел. (044) 248-19-64

© Інститут інноваційних технологій і змісту освіти
Міністерства освіти і науки України

ЗМІСТ

Оліфіра Л.М. Особливості ставлення керівників коледжів до розвитку професійної управлінської компетентності. 3

Діхтяренко З. Виховання патріотизму у молодших школярів (на прикладі хортингу). 8

Шамич О. Лідерство як складова елітності менеджера. 13

Шаповалов Б. Сучасні педагогічні технології формування готовності старшокласників до поведінки в екстремальних ситуаціях. 18

Андрощук І.М. Управління розвитком наукового потенціалу викладача в умовах діяльності кфедри. 22

Вайнтрауб М.А. Підходи до проектування змісту професійної освіти і навчання в сучасних умовах. 28

Самойленко О.М. Особливості вивчення математичних дисциплін з використанням електронних освітніх ресурсів. 32

Рабійчук С.О. Дозвіллєва діяльність як елемент сфери особистісної соціалізації в контексті фахової роботи соціального педагога. 38

Мандрик Л.М. Вища освіта як фактор формування гендерної культури майбутніх фахівців пожежної безпеки. 44

Литвинова С.Г. Методологічні підходи та принципи розвитку хмаро орієнтовного навчального середовища. 48

Морозова М.Е. Управління персоналом як стратегічна функція конкурентоздатності вищого навчального закладу. 52

Панасевич Д. Особливості сучасного реформування вищої освіти України. 58

Чикун Н.Ю. Психолого-педагогічні аспекти конструктивного вирівнювання у ВНЗ України. 63

Власюк О.А., Іщенко Т.Д., Антонік І.І. Методологічні аспекти формування компетентнісного підходу як основи модернізації вищої освіти. 68

Пилипенко О.П. Особливості системи вищої професійної освіти Німеччини. 72

Карпушевська Л.Р. Педагогічні умови формування у дівчат інтернатних закладів свідомого ставлення до створення сім'ї. 77

Надтока В.О. Можливості проектного навчання у процесі фомування гідрологічних понять під час вивчення курсу географії материків та океанів. 83

Цехмістрова Г.С. Формування цілісного мислення у дітей – проблема реформування освіти. 88

Корчова Г.Л. Теорія та практика статевого виховання: європейський досвід. 93

Сушков О.О., Пиріг С.В. Структурний аналіз культури управлінської діяльності офіцера державної пенітенціарної служби України. 97

Бацуровська І.В., Джаландінова А.М. Змішане навчання та його значення в освіті. 103

Степанова М.В. Тенденції розвитку відкритої освіти: перспективи та сучасний стан. 107

Боднар О.С. Діяльнісний підхід до структурування аналітико-експертної діяльності. 110

Юрченко О. Принципи формування змісту методичної роботи вчителів початкових класів з упровадження технологій самозбереження. 114

Вороновська Л.Г. Оновлення понятійного апарату педагогіки в умовах підвищення якості професійної освіти у ВНЗ системи ДСНС України. 117

Балицька А.А. Формування професійно важливих якостей керівника пожежно-рятувального підрозділу. 121